

Д 13.20.618 И. Арабаев атындагы КМУнун жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы диссертациялык кеңештин эксперти педагогика илимдеринин доктору, профессор Мамытов Абакирдин 13.00.01 - Жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы" адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн берилген **Абдыракунова Жылдыз Сатаровнанын "Мектеп бүтүрүүчүлөрүнө кесиптик багыт берүүдө үй-бүлөлүк тарбиялоонун таасирлеринин педагогикалык негиздери"** деген темадагы диссертациясынын

КОРУТУНДУСУ

Эксперт изденүүчү Абдыракунова Жылдыз Сатаровнанын педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн "Мектеп бүтүрүүчүлөрүнө кесиптик багыт берүүдө үй-бүлөлүк тарбиялоонун таасирлеринин педагогикалык негиздери" деген темадагы диссертациясын карап чыгып, төмөндөгүдөй чечимге келди:

1. Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин дал келиши. Сунуш кылынган кандидаттык диссертация диссертациялык кеңештин профилине туура келет. Адистиктин паспортундагы "Тарбия берүүнүн теориясы жана концепциясы" аталыштагы 5 пункт жана ал камтыган тарбия берүүнүн социомаданий түптөлүшү проблемасынын талаптары эсепке алынган. Иштин мазмуну 13.00.01 - Жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигинин паспортуна жооп берет. Изилдөөнүн негизги натыйжалары үй-бүлөлүк тарбиялоонун мектеп бүтүрүүчүлөрүнө кесиптик багыт берүүдө тийгизген таасирин аныктоо менен байланышкан жана тийиштүү педагогикалык эксперименттин он жыйынтыктары менен тастыкталган.

2. Иштин максаты: мектеп бүтүрүүчүлөрүнө кесиптик багыт берүүдө үй-бүлөлүк тарбиялоонун таасирлеринин педагогикалык негиздерин аныктоо жана аларды педагогикалык экспериментте текшерүү катары аныкталган. Аталган максатка жетүү үчүн изилдөөнүн алдына төрт милдет белгиленген: мектеп бүтүрүүчүлөрүнүн кесип тандоосуна үй-бүлөлүк тарбиялоонун таасирлеринин педагогикалык шарттарын аныктоо (1-чи милдет), үй-бүлө институтунун кесиптик багыт берүүчү потенциалын белгилөө (2-чи милдет), үй-бүлө тарбиясынын таасирлерин арттыруунун теориялык моделин иштеп чыгуу (3-чү милдет) жана аныкталган педагогикалык шарттарды жана теориялык моделди педагогикалык экспериментте текшерүү жана практикалык сунуштарды иштеп чыгуу (4-чү милдет).

Биздин оюбузча изилдөөнүн максаты, предмети жана милдеттеринин ортосундагы **ички байланыш жетиштүү эмес**. Мисалы, изилдөөнүн максатындагы жана предметиндеги түйүндүү түшүнүк **"педагогикалык негиздер"** экендиги изилдөөнүн милдеттеринде эсепке алынган эмес. Ошол эле мезгилде, негедир "педагогикалык шарттар" маселесине жана аларды аныктоого олуттуу басым жасалган. Биринчи милдеттин формулировкасы биринчи главанын төртүнчү бөлүгүнүн формулировкасы менен окшош жазылгандыктан анын чечилишине главанын бир бөлүмү багытталып калгандай пикирди түптөйт. Изилдөөнүн экинчи милдети боюнча ("үй-бүлөнүн потенциалын аныктоо") конкреттүү материал оз алдынча каралган эмес (атайын структуралык бөлүм жок). Ага байланыштуу тийиштүү илимий тыянак (2-чи корутунду) жалпы жонунан жазылып калган.

Инструкциянын талабына ылайык экинчи глава “Изилдөөнүн методдору жана материалдары” деп аталып, изилдөөнүн **объектин** жана **предметин** так аныктоону жана алардын өзгөчөлүктөрүн эсепке алуу менен **адекваттуу илимий методдордун** тандалышын негиздөөнү талап кылат. Тилекке каршы, диссертацияда объект (мектеп бүтүрүүчүлөрүнө кесиптик багыт берүү процесси жана ага үй-бүлөнүн тарбиясынын таасири) жана предмет (мектеп бүтүрүүчүлөрүнө кесиптик багыт берүүдө үй-бүлөнүн тарбиялык таасирин арттыруунун педагогикалык негиздери) деген бир сүйлөмдүн алкагында мүнөздөлгөн (88-бет). Маанилүү жагдай - изилдөөнүн предметин кеңири мүнөздөө болуп саналат жана ага олуттуу мамиле кылууну талап кылат. Анткени, изилдөө предметинин жаратылыша жараша илимий методология, изилдөөнүн багыты (модели) жана адекваттуу методдору тандалат. Ар бир методдун тандоо аргументи жана негиздемеси берилет. Сиздин вариантта илимий методдорго мүнөздөмө жалпы жонунан берилген жана конкреттүү негиздөө жок. Мисалы, байкоо жүргүзүү методу (эмне себептен, качан, кандай схеманын негизинде, канча ата-энелерди жана окуучуларды камтып жүргүзүлгөн?), ангемелешүү методу (эмне себептен, канча киши менен, кандай багытта ангемелешүү жүргүзүлгөн жана алардын жыйынтыгы кантип талданган?). Ал эми **мектеп документациясын үйрөнүү** деген метод таптакыр орунсуз деп эсептейм. Анткени, изилдөөнүн алкагында сиз окуп-үйрөнүү максатын көздөбөйсүз, тескерисинче, маалымат топтоого умтуласыз. Демек, мектеп документацияларынан кандай багыттагы маалыматтарды жана эмне себептен аларды топтогонунуз тууралуу жана алардын интерпретациясы жөнүндө сөз жүргөнү маанилүү. Мына ушундай жагдайларды эсепке алуу менен **экинчи главаны кайрадан иштеп чыгууну** сунуштайм.

Жалпы жонунан диссертациянын темасы актуалдуу, тарбия берүү теориясына жана практикасына тийиштүү салым кошо ала турган дарамети бар деп эсептесе болот.

3. Илимий натыйжалар.

3.1. Иште педагогика илиминин мындан ары өнүктүрүү менен байланышкан алты натыйжа белгиленген: мектеп бүтүрүүчүлөрүнө кесиптик багыт берүүдө үй-бүлө тарбиясынын таасиринин педагогикалык негиздери аныкталган (1-чи натыйжа), окуучуларга кесиптик багыт берүүдө үй-бүлө кесиптик багыт берүүчү социалдык-педагогикалык мейкиндик катары каралган (2-чи натыйжа); мектеп бүтүрүүчүлөрүнө кесиптик багыт берүүдө үй-бүлөлүк тарбиянын таасири татаал педагогикалык кубулуш катары каралып, анын өзгөчөлүгү, орду жана ролу аныкталган (3-чү натыйжа); «үй бүлөнүн кесиптик багыт берүүдөгү потенциалы», «үй бүлөнүн кесиптик багыт берүүгө даярдыгы» түшүнүктөрү такталган (4-чү натыйжа); кесиптик багыт берүү ишине комплекстүү мамиле жасоонун негизинде мектеп бүтүрүүчүлөрүнүн кесип тандап алуусуна үй-бүлө тарбиясынын натыйжалуулугун арттырууга багытталган педагогикалык шарттары, анын теориялык модели даярдалып жана экспериментте текшерилип негизделген (5-чи натыйжа); мектеп бүтүрүүчүлөрүн кесип тандап алууга даярдоодо үй-бүлөнүн таасирин арттырууга багытталган ата-энелер, мугалимдер, үчүн атайын программанын даярдалып, апробацияланган (6-чы натыйжа).

Биздин оюбузча, **натыйжалардын саны көп**, алардын изилдөөнүн милдеттери менен болгон мазмундук байланышын тактап, кайрадан иштеп чыгууну сунуштайбыз.

3.2. Илимий натыйжалардын ишенимдүүлүгүн камсыз кылууда 259 илимий булак изилденип, олуттуу теориялык жоболорго, педагогикалык эксперименттин жыйынтыгына

таянуу орун алган, бирок, алардын **ички байланышын камсыз кылуу** жана иреттүү мүнөздөө жетишсиз болуп калган (мурдагы пункттарды кара).

3.3. Иштин жетиштүү деңгээлдеги теориялык мааниси бар, анткени мектеп бүтүрүүчүлөрүнө кесиптик багыт берүүдө үй-бүлөлүк тарбиялоонун таасирлеринин педагогикалык негиздерин иштеп чыгуу аракети орун алган.

3.4. Квалификациялык белгилерге туура келиши. Диссертациядагы материалдар мектеп бүтүрүүчүлөрүнө кесиптик багыт берүүдө үй-бүлөлүк тарбиялоонун таасирлеринин жакшыртуунун натыйжалуу жолдорун аныктайт, алынган натыйжалар системага келтирген соң жетиштүү илимий жаңылыкка жана баалуулукка ээ болот. Диссертациялык жумуш К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин педагогика жана психология кафедрасынын илимий-изилдөө иштеринин тематикалык планынын алкагында аткарылган жана анын жыйынтыктары билим берүү тармагынын масштабында кеңири колдонууга татыктуу.

4. Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү. Диссертант тарабынан алынган натыйжалардын төмөндөгүдөй практикалык маанилүүлүгү белгиленген: педагогикалык шарттар, теориялык модель, форма жана методдор мектеп бүтүрүүчүлөрүнө үй-бүлө тарбиясынын жардамы менен кесиптик багыт берүү ишин өркүндөтүүгө негиз болот; изилдөөнүн материалдары мектеп бүтүрүүчүлөрүнө кесиптик багыт берүүгө багытталган окуу программаларын, колдонмолорун, нормативдик документтерди түзүүдө колдонулат; иштелип чыккан методикалык колдонмолор мектеп мугалимдерине, педагогикалык окуу жайлардын окутуучуларына, студенттерине, ата-энелерге жана коомчулуктун кеңири массасына сунушталат. Изилдөөнүн жүрүшүндө иштелип чыккан технологиянын Бишкек шаарындагы Л. Молдокулов атындагы №5 Улуттук инновациялык технологиялар мектеп-лицейинде, № 93 жалпы билим берүүчү орто мектепте, Ат-Башы жана Кочкор райондорунун мектеп бүтүрүүчүлөрүнүн кесип тандоосуна он таасир тийгизгендигин көрсөтүлүп, «Ата-энелерге кесиптик багыт берүү жөнүндө» аттуу атайын колдонмонун иштелип чыккандыгы белгиленген.

Биздин оюбузча, белгиленген практикалык маанилүүлүктөр менен жалпы жонунан макул болсо болот, бирок, алардын ыраатын, милдеттер жана илимий натыйжалар менен болгон байланышын кайрадан карап чыгуу зарыл деп эсептейбиз. Ошондой эле, алардын тийгизген оң таасирин (бир катар мектептер көрсөтүлүп жатат) тийиштүү “акт внедрение” менен бышыктоону сунуштайм.

5. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Авторефераттын мазмунун диссертациянын мазмуну оңдолгон соң дал келтирип оңдоп чыгуу керек.

6. Кемчиликтер:

6.1. Негизги түшүнүктөрдүн курамына олуттуу мамиле кылуу зарыл. Диссертацияда негизги эки түшүнүккө басым жасаган: биринчиси “**кесиптик багыт берүү**” түшүнүгү, анын мазмуну, аныктамалары кеңири анализденген (биринчи глава, 1.1. бөлүм), ал эми экинчиси - “**үй-бүлөлүк тарбия берүү**”. Аталган түшүнүк социалдык-педагогикалык мейкиндик катары мүнөздөлгөн (биринчи глава, 1.2 бөлүм). Изденүүчү карманган коз караш диссертациянын темасынын негизги багытын толук кандуу камтыбайт

жана “педагогикалык негиздер” түшүнүгүн чечмелөөнү, анын компоненттерин эсепке алууну талап кылат. Тилекке каршы, акыркы түшүнүккө олуттуу маани берилген эмес жана “теориялык негиздер” иретинде мүнөздөлгөн. Биздин көз карашыбызда **теориялык негиздерди** аныктоо илимде орун алган теорияларга жана концепцияларга карата жүргүзүлөт, ал эми **педагогикалык негиздерди** аныктоо - окутуу, тарбиялоо жана билим берүү процесстерин мүнөздөө жана мыйзам ченемдүү көрүнүштөрдү тактоо менен коштолот. Диссертациянын темасы “үй-бүлөдөгү тарбия берүү процессине” жана анын “педагогикалык негиздерине” байланыштуу болгондуктан соңку мезгилдеги абал жана изилдене элек проблемаларды тактоого басым жасоону талап кылат. Бул жагдай диссертациянын биринчи главасынын аталышында (сиздин вариантта “теориялык негиздер” белгиленген) жана изилдөөнүн милдеттеринде (1-чи, 3-чү) бекем сакталышы зарыл (милдеттерде педагогикалык шарттарга басым жасалган). Албетте, биринчи главанын төртүнчү бөлүмүндө **“педагогикалык негиздерди”** аныктоо аракети орун алганын четке кагууга болбойт (76 бет). Бирок, изденүүчү аныктаган компоненттер (“даярдоо”, “кызыгуу”, “мотивация”, “кесиптер тууралуу маалымат алуу”, “активдүү катышуу”, “балдардын ден соолугуна кызыгуу” “мамиле куруу маданиятын калыптандыруу”) тарбия процессинин структуралык компоненттерине (максат, милдет, мазмун, ыкма, форма жана натыйжа) негизделип бир системага келтирилбегендиги орун алган. Биздин оюбузча, ар бир негизги түшүнүккө тийиштүү аныктама берүү да маанилүү (“Кесиптик багыт берүү” түшүнүгүнүн аныктамасы бар, ал эми “үй-бүлөлүк тарбиялоо” түшүнүгүнүн аныктамасы жок).

6.2. Мазмундук өнүгтө диссертациянын темасынан оолактап кетүүгө жол берилген. Биринчи главанын төртүнчү бөлүмү мектеп бүтүрүүчүлөрүнүн кесип тандоосуна үй-бүлөөнүн таасирин жогорулатуучу **педагогикалык шарттарды** аныктоого багытталган жана маанилүү жети шарт белгиленген. Демейде, педагогикалык шарттарды аныктоого арналган диссертацияларда деле жети шартты оз алдынча кароо кеңири кездешпейт, мындай сандагы шарттардын көп экендиги белгиленет. Биздин оюбузча, диссертациянын темасы педагогикалык шарттарды аныктоо эмес, тескерисинче, **педагогикалык негиздерди** аныктоо экендигин эсепке алуу менен тийиштүү өзгөртүүлөрдү киргизүү зарыл.

6.3. Изилдөө предметтери окшош диссертациялар анализденген эмес. Мисалы, Волобуева Е.В. тарабынан корголгон “Влияние родителей на профессиональный выбор старшеклассника” (Специальность 19.00.07, Ставрополь, 2007 г.) жана Гетман Н.А. “Педагогические условия профессионального самоопределения выпускников сельской школы” (Специальность 13.00.01. Омск, 2006г) диссертацияларга тийиштүү анализ жасалышы зарыл.

6.4. Изденүүчү сунуштаган теориялык модель тактоону талап кылат. Мисалы, теориялык моделде (110-бет) көрсөтүлгөн принциптердин курамы (диагноздоо, прогноздоо, педагогикалык шарттар, методдор, формалар, каражаттар) талаштуу жана аларды жетектөөчү идея катары (принцип катары) сунуштоо илимий өнүгтө негиздүү эмес. Ошондой эле сунушталган критерийлерди да (жогору, орто жана төмөн) критерий катары кабыл алууга мүмкүн эмес. анткени, алар деңгээл тууралуу каралышы зарыл. Бир дагы

педагогикалык шарттын (эгер алар маанилүү болсо) сунушталган теориялык моделде орун албаганы түшүнүксүз.

6.5. Мааниси калыптана элек терминдерди колдонуунун зарылдыгы жок. Мисалы, “оптация”, (11, 23 беттер), “трансцендентүүлүк” (17 бет), “иммаменттик элемент” ж.б.у.с. Башка тилден алынган, кыргызча мааниси калыптана элек терминдер жасалма илимийлүүлүккө умтулуу катары бааланарын унутпаңыз. Же болбосо, ЖАКтын Инструкциясын жетекчиликке алып (пункт 2.3) колдонулган жаңы терминдердин жана кыскартуулардын (АООЖ, КТОЖ -- 48-бет) атайын тизмегин тактап, аны “Шарттуу белгилер, символдор, бирдиктер жана терминдер” аталышында диссертациянын “Киришүү” бөлүмүнөн мурда жайгаштырыңыз.

6.6. Диссертациянын структуралык түзүлүшүн негиздөө жетишсиз деп эсептейм. Эреже катары, “бир милдет, бир глава”, - деген көз карашты кармануу ыңгайлуу болоорун эскертем. Сиздин вариантта төрт милдет, үч глава сунушталган. Милдеттердин чечилиши боюнча биздин замчаниелерди (корутундунун 2 пунктун кара) эсепке алып тийиштүү тактоолорду киргизүү зарыл деп эсептейм. Андан соң изилдөөнүн жыйынтыктоосу тыянактарын изилдөөнүн милдеттерине мазмундук өнүктө дал келтирүүнү сунуштайм (1-чи жана 4-чү тыянактар);

6.7. Техникалык мүчүлүштүктөргө жол берилген.

- кээ бир сөздөрдүн жазылышында, көчүрүлүшүндө каталар кетирилген жана эрежелер сакталган эмес (диссертациянын тийиштүү беттеринде карандаш менен белгилеп койдум);
- изилдөөнүн гипотезасын мүнөздөөдө (88-бет) салттуу эреже сакталган эмес (гипотеза “эгерде” деген констатациялоо менен башталып, “анда” деген күтүлүүчү натыйжа менен аякташы зарыл);
- авторефератта изилдөөнүн кайсы милдети кайсы главада чечилгени тууралуу маалымат берилген эмес;
- ар бир глава корутунду (**заклучение**) менен, ал эми диссертация илимий тыянак (**вывод**) мепеп жыйынтыкталышы шарт. Сиздин вариантта, бирдей аталыш (корутунду) колдонулган;
- практикалык сунуштарды изилдөөнүн милдеттеринин чечилишине жараша кайрадан тактап иштеп чыгуу зарыл.

7. Сунуштар: Жогоруда белгилеген кемчиликтерди жана мүчүлүштүктөрдү оңдоп чыгууну сунуштайм.

8. Кабыл алуу боюнча рекомендация. Жогоруда белгиленген кемчиликтерди жана мүчүлүштүктөрдү жойгон соң диссертацияны кабыл алууга жана алдын ала коргоого сунуштаса болот.

9. Бүтүм. Абдыракунова Жылдыз Сатаровнанын “Мектеп бүтүрүүчүлөрүнө кесиптик багыт берүүдө үй-бүлөлүк тарбиялоонун таасирлеринин педагогикалык негиздери” деген темадагы диссертациясы 13.00.01 - “Жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы” адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук

даражасын изденип алуу үчүн өз алдынча аткарылган илимий-квалификациялык иш катары эсептөөгө жарайт жана жаңы илимий натыйжаларды камтыйт. Изденүүчүнүн жеке салымы, ага таандык идея жана эксперименталдык ырастоо негизинен жетиштүү деңгээлде иштелип чыккан жана педагогика илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алууга татыктуу.

10. Диссертациялык кеңештин эксперти сунуш кылган документтерди карап чыгып И. Арабаев атындагы КМУнун жана Кыргыз билим берүү академиясына караштуу Д 13.20.618 диссертациялык кеңешине 13.00.01 - "Жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы" адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн Абдыракунова Жылдыз Сатаровнанын "Мектеп бүтүрүүчүлөрүнө кесиптик багыт берүүдө үй-бүлөлүк тарбиялоонун таасирлеринин педагогикалык негиздери" деген темадагы диссертациясын кабыл алууну сунуш кылат.

Педагогика илимдеринин доктору, профессор,
Кыргыз билим берүү академиясынын
окуучулардын окуу жетишкендиктерин баалоо
лабораториясынын башкы илимий кызматкери

А. Мамытов

А. Мамытовдун койгон кол белгисин тастыктайм.
КББАнын кадрлар бөлүмүнүн башчысы

Ж. Бекмаматова

14 июнь 2021 жыл